

Jean Etchepare jaun mirikuak Piarres Lafitte jaun apezari idatzi zenbait gutun (1924-1935)

PIARRES XARRITON

(EHU, Donostia)

Piarres Lafitte irakasleari (1901-1985) maiz entzunik Jean Etchepare mirikua (1877-1935) genuela mende honetako idazle nagusietarik bat Iparraldean, ezagutu ez nuen idazle horren artikulua eta idazkien biltzea erabaki nuen, duela bospasei urte. Geroztik, hiru liburukiren gaia argitaratu dit Elkar argitaletxeak¹. Agian laugarren bat ere, *Kazetaritza* II. zatia (1916-1935), agertaraziko digu laster! Eta nola Etcheparek berak argitaratu baitzizkigun bi liburu, *Buruxkak* (1910) eta *Beribilez* (1931), hauek biak euskal argitaldarien berrargitaratu dizkigutenaz geroz —ez dugu erraiten nola berrargitaratu² — laster idazle handiaren obra osoa edonork eskuratzen ahalko du.

Bere liburu eta artikuluez bestalde Jean Etchepare mirikuak idatzi zituen ere, bada, bere adiskide eta ezagun batzuei, gutun asko, batzutan artikulua berak baino baliagarriago dituzkegunak, gizona bera ezagutu ez dugunok, haren barneko berri izateko. Gutun horiek galdu ez direlarik bederen. Hala nola Georges Lacombe euskaltzain jakintsunari (1879-1947), Aldudetik Parisera bidali zizkion, hogeita-bost urtez, 120 bat gutun bederen, besteak artoski begiratu zituenak. Lacombe zenaren liburu eta paperen artean daude eta noizpait argitaratuko ahal dira³.

Oraikoa, Piarres Lafitten paperetan, Piarres Andiazabal jaun apezak aurkitu dituen Jean Etchepare mirikuaren 12 gutunak ditugu bakarrik aurkezten. Ez dira ezen gutiz uztekoak. Nahiz askotan nahi genituzkeen ere irakurri Piarres Lafitte beraren ihardespenuak, gal zitezkeenak, Jean Etchepareren gutun apur horiek berek laguntza handia ematen digute, haren obraren pundu zenbait argitzeko, hala nola

(1) P. Charriton, *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak*, Elkar, Donostia, 1984, 5, 8.

(2) *Buruxkak*, Elkar, Donostia, 1980: 3. argitalpen honi jarri zaio 2. argitalpenarentzat Piarres Lafittek egin aintzin-solasa, konturatu ere gabe argitalpen berriak oso osoan emaiten zituela aintzinekoari kenduak zizkioten bi kapitulu "eskandalagarriak".

Beribilez, Euskal Editoreen Elkarte, Bilbo, 1987: oker handiagoak oraino sartu dizkigute argitalpen honetan, ezen ez da egia Jean Etchepare Buenos-Airesen jaio zela, eta Alduden hil, argitarazle horiek dioten bezala. Marchiquitan sortu baitzen eta Kanbon hil eta ehortzi, jakina. Liburuaz beraz egiten diren iruzkin itxuragabeak bestalde.

(3) Georges Lacombe-k bazuen ikerlan handi bat, hots tesi bat, prestatua Aldudeko euskalkiari buruz. Bainan hainitz urtez landu zuelarik gai hori (ikus P. Charriton *R. M. de Azkue eta P. Broussain-en arteko elkarrizketa*, Bilbo, Euskaltzaindia, 1986, 301, or.), Lacombe bera hil-eta, ez zuten haren lanaren herrestorik aurkitu. Bakarrik Etchepareren gutun horiek han ziren, poliki bildurik eta sailkatirik.

Euskalzaleen Biltzarraren arduradun zelarrik⁴, Etcheparek Lafitte gaztearekin izan zituen solasak⁵ edo geroago, *Beribitez-ez* batek ala besteak zituzten ikuspegiak⁶. Ez dugu uste gutun hauek irakurri ondoan, nehorik oraino aipa dezakeela Etchepareren “abertzaletasun nabarmena”, eta are gutiago haren “katolikotasun kutsu ageria”⁷.

J.E. - P.L., n° 1

Les Aldudes, 28-VII-24

Monsieur l'abbé,

Vos observations m'ont vivement intéressé. J'en tiendrai compte dans la revue générale — toute simple — du concours de l'année, que je compte donner en septembre à *Gure Herria*⁸. Pour aujourd'hui je me bornerai à vous soumettre les réflexions suivantes:

Jangile — Supposons *jan* pris substantivement, ce qu'il n'est qu'assez rarement. Dans cette hypothèse, le mot *jangile* signifierait “faiseur de manger” ou “ayant un besoin réflexe de manger”, tout comme *pichile* signifie “ayant un besoin ou une envie réflexe de pisser”. Mais ce n'est pas cela qu'exprime le mot français “vorace” (dévoreur habituel par sa constitution organique).

Considérons le comme thème verbal: alors la composition du mot serait défectueuse, tout au moins pléonastique.

Dans l'une et l'autre hypothèse, *jangile* est à rejeter, parce qu'indéfendable. Je ne crois d'ailleurs pas qu'on l'emploie jamais. L'*Eskualdun(a)* a bien pu l'imprimer une fois ou autre, mais l'auteur de l'article, séduit par une assonance, me paraît avoir lancé une nouveauté insoutenable. Nous avons le mot *jale* (*jan* + *zale* contractés), et cela suffit.

Zuban — J'admets *zūgan* (*zur* + *gain*), mais la transformation phonétique de *g* en *b* (*zuban*) est du domaine des choses tellement rares que je me permets volontiers de critiquer un écrivain — non un homme du peuple ou autre — qui la réalise oralement ou par écrit.

Ibitze — Je comprendrais un basque qui, me montrant une prairie envahie par l'humidité et consécutivement par le jonc, me dirait: “*Ibitu da pentze hori. Bada hor ibitze bat*”. Il y aurait en effet un changement dans la nature de l'herbe, un changement provoqué, fort bien traduit par le suffixe *tze*. Mais n'y a-t-il que pareil le transformation dans une jonchée, et par quel travail mental logique les habitants d'Olhaibi ont-ils pu donner au mot *ibitze* le sens de *jonchée*?

Thini — Bien. Conservons-le puisqu'il est généralement employé en Soule, et correct, quelle que soit son origine.

Sorroin — D'après mes investigations, c'est une poignée de lin travaillé, qu'il s'agisse d'étoupe ou de pur fil. Cependant, au point de vue quantité, les divergences étaient nombreuses, selon les régions. Je n'ai pu obtenir à ce sujet de renseignements très précis, et je me suis contenté de ceux que m'ont donnés mon père et une vieille femme de Mendionde, qui tous deux firent tous les travaux du lin durant leur jeunesse. D'après une espagnole de Navarre, *sorroin* équivalait bien près à une livre de fil.

Gei, ‘matière’; *gai*, ‘digne de’. Je suis en cela les conseils écrits dans l'*Eskualduna*, il y a une vingtaine d'années, par Hiriart-Urruty ou Abbadie —plutôt

(4) 1922an, Maulen, hartu zuen Jean Etchepare medikuak *Euskalzaleen Biltzarraren* buruzaginoa eta lau urteren buruan, 1926an, Atarratzen utzi Louis Dassance zenari (1888-1976).

(5) Ikus P. Lafitte gazteari idazten dion lehen letra.

(6) Ikus bereziki J. Etchepareren 5., 6. eta 7. gutunak.

(7) J. Etchepare, *Beribitez*, EEE, Bilbo, 1987, 23. or., aurkezpena.

(8) “1924 eko sariketak”, *GH*, 1924, 574-578 & 632-636, eta itzulpenarentzat ikus aldizkari berean: 1924, 389-396, uztailako zenbakia.

par ce dernier—, maîtres éminents, pour lesquels j'ai conservé une profonde vénération⁹. C'est une distinction arbitraire qu'ils essayèrent d'établir, en vue de l'enrichissement de la langue. L'expérience démontre cependant que ce sont là —dans toutes les langues— subtilités auxquelles ni la plupart des écrivains ni le public ne se prêtent.

Adar, Abar – Il est possible que vous ayez raison; mais en Basse-Navarre et au Labourd, je crois qu'on dit *abar* pour les branches mortes, dont on fait le feu. Aux maîtres de l'enseignement et aux écrivains de préciser peu à peu le sens respectif de chacun de ces mots.

Merci, encore une fois. Mes critiques (?) n'affaiblissent nullement votre très remarquable et méritoire traduction. Vous avez même, en un endroit que je spécifierai, dépassé le modèle. Là vous avez eu du *génie*; vous m'avez laissé émerveillé et.... reconnaissant.

Au plaisir de vous revoir.

Dr J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 2

Les Aldudes, 8-v-27

Adiskide maitea,

Ez dezazuket deus argirik eman. Badu urthe andana handiskoa aditzen ditudala lau neurtitz pollit horiek¹⁰; aditzen ere ba Zalduby-ren ganik direla. Badut beldurra, emeki emeki eta bere baitarik bezala sortu ondoan, norbaitek Zalduby-ren gain eman zituela, geroztik hala baitaude.

Baditake bizkitartean Elissalde-ren lumatik diren lehenbizikorik athera. Behinik behin, ez du zombait urthe baizik ikusten ditudala Eskualzaleen Biltzarreko *Bulletin*-aren estalgian. 1920-ekoan etziren han, eta ondoko urthetik hunat dugu Elissalde idazlari.

Chuchen jakiteko, berari galdegitea bezalakorik ez litake, nere ustez. Galdeginen dakot, zure izenean, zombait asteren buruko, Baionara elgarrekin bilduko girelarik¹¹.

Bihotzez esku.

Dr J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 3

Cambo, 3-XI-30

Monsieur l'abbé,

Le problème d'un *Gure Herria*¹² de quelque intérêt, susceptible de réchauffer le coeur et d'éclairer vraiment l'intelligence du lecteur, capable aussi de faire progresser les tendances autochtones profondes, linguistiques et autres, en établis-

(9) Ikus "Jean Hiriart-Urruty kalonjea (1859-1915)" eta "Arnaud Abbadie kalonjea (1843-1916)" in P. Charriton, *Jean Etchepare mirikuaren idazlanak*, 1. *Euskal Gaiak*, Elkar, Donostia, 1984, 171-175 & 177-181.

(10) "Bizi dadin Eskuara
Orai eta gero,
Berma gaiten hortara
Eskualdunak oro"

horra Jean Etcheparek aipu zituen lau neurtitz pollitak ("Eskualzaleen Biltzarra gobernua onartua", *Eskualduna*, 1927-v-06).

(11) Jean Elissalde "Zerbitzari" (1883-1961), Liginagako erretore zen orduan, bainan bestalde Euskal-zaleen Biltzarraren idazlari ere bazen, 1921ez geroz.

(12) Gutun honek oroitarazten digu 1930eko udan *Gure Herria* aldizkariak legezko elkarte baten itxura hartu zuela, bere araudiarekin eta bere bulegoarekin; Clément Mathieu apez burulehen zeukala, Jean Etchepare medikua buruorde eta idazkari nagusi eta Pierre Lafitte apez idazkari lagun: ikus *GH*, 1930eko buruila eta urria, 385. or.

sant entre elles sinon la convergence, du moins une certaine cohésion, est chose des plus complexes.

Je pars de ce fait —sur lequel nous sommes tous d'accord— qu'une revue ne paraissant que tous les deux mois n'a qu'une portée et une influence dérisoires. Il faut, de toute nécessité, une revue mensuelle tout au moins. Ce n'est d'ailleurs qu'à cette condition que nous attirerions des abonnés, en conservant les 730 que nous avons.

J'entends une revue mensuelle de même format et couverture que le *Gure Herria* actuel, mais de volume réduit, approprié à nos ressources.

Je demanderais pour ma part, et pendant deux ans —dussions-nous pour tenir le coup faire appel à l'Euskalzaleen-Biltzarra, à la Fédération de Pelote Basque, voire à quelques grosses bourses particulières— une publication mensuelle d'une quarantaine de pages. Je suis persuadé que, en procédant ainsi, ou plutôt à la suite d'un tel lancement de l'affaire, nous n'aurions plus besoin, à partir de la 3e année, de ressources extraordinaires.

Il découle de ce qui précède que la moitié des numéros devraient être rédigés entièrement en "erdara" (français et espagnol), l'autre moitié en basque. Le basque pourrait cependant empiéter quelque peu, et occasionnellement, sur les numéros écrits dans les deux langues romanes. Attribuer les mois impairs au basque par exemple, les mois pairs à l'"erdara".

Mais de quelles matières traiter?, me direz-vous. Quelles proportions donner dans chaque volume —approximativement— aux diverses langues, dialectes et sous-dialectes? Je résume le tout, *grosso modo*, dans le tableau ci-joint.

GURE HERRIA

numéros en erdara	30 pages de français environ 10 pages d'espagnol	Récits d'événements contemporains Récits d'événements anciens Vie des Basques hors de leur Pays Biographies de personnages célèbres Histoire documentaire Notions de géologie, d'archéologie, d'épigraphie... Sciences, arts, littérature, critique littéraire, médecine, pédagogie, sociologie, etc... Petites études sur les mouvements religieux, les législations anciennes et modernes, les assurances. Questions économiques et financières; linguistique. Extraits de livres anciens; contes; récits de voyage. Musique et poésie. Jeux. Agriculture, chasse et pêche, etc.
numéros en basque	Dialecte biscayen, 4 p. environ — guipuzcoan, 6 p. — labourdin et bas-navarrais, sous-dialectes mixain & cizain, 22 p. environ — souletin, 8 p.	id. (Nous ferons ce que nous pourrons dans l'état actuel de notre langue, nous efforçant de la faire progresser)

Observations

1. Si le manuscrit est un peu long, le scinder en deux ou trois parties, de façon que chacune d'elles n'excède jamais 8 pages par fascicule. Au delà on ne fait que lasser le lecteur.

2. Pas plus d'un conte par fascicule, et que celui-là soit bon.

3. Autant que possible obtenir des copies d'un seul tenant, comptant 8 pages d'impression au plus.

4. Entente avec les journaux basques, afin qu'ils écoulent de la prose de *Gure Herria* en extraits ou feuilleton ou autrement.

Ce ne sont pas les sujets qui manqueraient, comme vous voyez. Quant aux rédacteurs, il s'en présenterait aussi, je crois, en nombre suffisant. Dans l'embaras, le comité de rédaction pourrait résumer un ou autre article intéressant de *Euskera*, de la *Revue Internationale des Études Basques*, des autres revues en langue basque, des grandes revues espagnoles et françaises. Le tout serait de s'outiller, d'avoir un lieu de réunion, de s'entraider, de se concerter.

Je vous serais reconnaissant de vouloir bien agiter d'ores et déjà toutes ces questions avec les membres du Comité¹³, au fur et à mesure que vous les verrez au Petit-Séminaire, afin que le programme se trouve aux trois quarts élaboré pour notre réunion du 10 janvier.

Je compte d'ailleurs venir vous voir moi-même, sous peu —(un mercredi de préférence, vers les 16 heures 30) nous causerions de toutes ces choses ensemble, pendant que vous me feriez visiter l'établissement, que je ne connais guère encore.

Bien cordialement.

Dr J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 4

Cambo, 30-XI-30

Jaun apeza,

Milesker bihotzetik zure agiantza onentzat. Berdina bekizu, nola nihauri, daugin urthea! Gitzala behin elgarretarat bil, bere zortzigarren egunean.

P.S. - Ez dakit nolaz, eskuratzekoa dut oraino ilhabethe huntako *Gure Herria*.

J.E. - P.L., n° 5

12-X-31

Docteur J. Etchepare
Cambo-Les-Bains (B.P.)
Téléphone 51

Jaun apeza,

Igorri dauzut egun gogotik *Beribílez* liburuñoa¹⁴, baitakit gogo onez duzula irakurtuko.

Antzez nausi da *Buruchker*¹⁵. Eskuara berdina goa du, mami gehiagorekila-koa, bai eta eztiagoa du bere argia. Hitz gordinak ez ditut metatu *Beribílez*-ean, hango kapitulu batean egia amodio biziegiz behartu zitaitan bezala. Ez dut

(13) Clément Mathieu burulehena, Jean Etchepare idazkari nagusia eta Pierre Lafitte idazkari lagunaz bestalde, *Gure Herria*-ren bulego edo "Comité"-ko kideak ziren: Maurice Souberbielle buruordea, Louis Dassance diruzaina eta hamar burukideak, Blazy, Barbier, Elissalde, Léon, Picochet apezak, Amestoy kolonela, J. Eizaguirre, I. Lopez Mendizabal, Dominique Dufau eta Emmanuel Souberbielle.

(14) J. Etchepare, *Beribílez*, Baionan Lasserre etchean salgei, 1931.

(15) J. Etchepare, *Buruchkak*, Lekornen eta Aldudan salgei, 1910.

ere uste athera zaitan bihirik,aldi huntan. Hortarik bederen etzait samurtuko nehor, gizon zuzenik samur baditake gordinkeria batzuez, gauzen araberrako direnean¹⁶.

Buruchkak badaude halere, lumaz egin izan dutan lanik goresgarriena. Liburu hortako orrialde batzuek badute, beren garbitasun, zain, argi eta su bereziaren gainera, bururako usain on bat, ezin galduzkoa. Oi! ahalik banu, bertze halako batzuen idazteko! Zahartu bainiz, ordean, eta lorez gabetu bethierekotz!....

Orduko nere ideez bezenbatean halaber, nizan adinean ere liburu hartan ez dut aurkitzen bat, biguindu zaitanik.

Adierazi dautazun arren etzirela iduripen bereko¹⁷, berdin zure lagun on gelditzen niz, eskuararen alde.

Dr. J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 6

Kambotik 1931ko urriaren 27an

Jaun apez,

Zure letrari¹⁸ behar ditut ihardetsi bederen bi hitz, den gutieneko langarrik ez dadin zure eta ene artean geldi.

Esker mila ene liburuñoaz igorri dauzkidazun laudorioez. Berdinkiago lantua balin bada, eztiagoa *Buruchkak* baino, hizkuntzaz aberatsagoa ere ba, etzait bizkitartean iduritzen nihauri hobea dela. Eskas du gaztetasuneko sua; ez haatik, uste zinuken bezala, egiaren alderako amodio bizia, nahiz ez dutan lehen bezain bizi agertzen achalera, ohartua bainiz ez duela hanbat balio agertzeak.

Gertatu zait ba ene demboran, nahiz bakan, erlijioneko sinesteer sista batzuen emaita¹⁹. Aithor dut ahulezia bat izan dela ene aldetik. Erakuts ezadazu ordean gizon bat, bat bakarra, zuhau barne, berak ez bezalako sinesteer sistarik eman ez duenik. Gaur den egunean urriki dut halere ozarki bihurtu izanik batzutan, ahoz ala lumaz. Ichiltasuna hanitzez ederrago da; eta ichiltasuna bera baino, sinestean araberalat zuhurtzian bizitzea.

Elizaren chedeez mintzatu zaizkit. Onhartzten dut haurren orotaz argitzea lukela, eta azturen chederratzeta. Bainan ikusiak ditut eta haztatuak, nor-nahik bezain ontsa, gibelondoak, eta sekula baino azkarkiago daukat, erlijioneko erakaspn berezi batzuez kanpo, argitzale hedadurakoagoak eta chederratzale chuchenago, apainagoak litazkela apez ez serora ez litazken katolikoko batzu —fami-liadun aitama katolikoko batzu, ahalaz,— apezak berak eta serorak berak baino²⁰.

(16) Jean Etchepare miriku gazteari samurtu zitzaiona, 1910ean, bere aita izan zen lehen lehenik, Joanes Etchepare, "amerikanoa", Donaixti Etxepareko semea, 1932an, 90 urtetan Lekorne Erlandeenean hil behar zena. "Gordinkeria" delako horien gatik aita manatu zion semeari, liburu berak bahi zezan, bere onetan, eta semeak aita sinetsi. Ez da mirakuilu idatzi baitzuen: "Hain barna sartua ukan dut tipidanik, aitaren alderateko beldur hori non, gizondu-ta jarraiki baitzaut" (*Buruchkak*, 10. or.).

(17) Horren gatik, Piarres Lafittek berrargitaratu zuenean *Buruchkak* liburu, "bi kapitulu dohakabez eta hitz bakar batez arindu" zuen, berak aitortzen duen bezala (*Buruchkak*, Baionan Le Livre, 1940, 13. or.).

(18) Eskas ditugu, zorigaitzez, Piarres Lafitten letra hori eta bestek.

(19) 1910eko ekainaren 6an, adibidez, *Eskualduna* astekarian, Léon Pradet-Balade jaun deputatuaren "saindutasun" berriaz trufa-musikatu zelarik. Ez baitzion haren oharrak "demendren irri egiteko gutziarik" eman Hiriart-Urruty apezari. (P. Charritton, *J. Etchepare mirikuaren idazlanak*, III *Kazetari-tza* (A), 121. or.).

(20) "Gure lehia litake, gure irrisik minena, aita eta ama familiakorik baizen ez baledi —ahal bezenbatean— onets erakustuntzat". (*Buruchkak*, 56. or.).

Ageri zait zuk eta nik gauza horiek eta bertze asko ez ditugula ikusten begi beraz. Ez da makurrik halere. Goazin bakotcha gure sailari, egin dezakeguna egin fede onez.

Dr J. Etchepare.

J.E.-P.L., n° 7

Kamotik 1931ko hazilaren 7an

Jaun apeza,

Bi hitz oraino, —azkenak, ene aldetik, gure eztabadaño huntan— zure letra luze, eskuara ederrekoari.

Ene ustea da jakintza gehienetan apezak baino hamar edo ehun aldiz gehiago atzeman, aurkitu edo ediren dutela apez etzirenek. Agertu diren obrak bederen hor dira lekuko.

Ikasteko berdin on direla apezak edo hobe, onesten dautuz.

Erakasteko ordean ez da aski. Erakasteko zuzenki eta zuhurki, erakaslearen adimenduak eta bihotzak behar lukete doi bat askatasun apezek —bakar batzuek salbu— ez dutena.

Gainera, liburuetan aurkitzen diren jakintzetako erakaspenak behar litazke orhatu —egokizko neurrian— munduan bizitzeak gizonari emaiten daizkon erakaspenekin: apez gutik dezaketen zera.

Ikusiak ditut hurbilik, eta haztatuak, apez eta fraideen eskuetarik —Jesuistenak barne— athera gizon gazteak. Etchean edo herrian leunduak edo apainduak izan etzirenean, gutiz gehienak harrigarriak ziren; eta harrigarri egoitekoak, ez balituzte berriz chederratu izan, emeki-emeki, bertze esku batzuek.

Adierazten dautazu *philosophia communis* delako zer bat. Eskualdun andana bat badarraizko, Aleman andana bat bezala. Ez da nereaz.

Guhau barne, bethi egiten eta desegiten ari den Izaite bat ikusten dut nik, bertzerik deus ez. Hogoi-ta-hamazazpi urthe badu bermatzen nizala²¹, eskualde guzietarik, nahiz jakin Izaite hori zer den bere baitan. Eta lehenbiziko egunean bezain zozo niz.

Izaite horren mamiaz argi gehiago badutela uste dutenak, hala nola bigarren Izaite bat gainera ikusten dutenak, hunen mamirat bertzearenerat baino gehiago sartu gabe, batzu ala bertzeak uzten ohi ditut bere alde —inguruka, azpiz edo oldarrez lotzen etzaizkitanean. Sineste guzietan, zinezkoak direlarik, begitarte on egiten dut.

Elizako buruzagi politikero batzuek ezin gaizkiago erabilia iduri bazait ere ardurasko, Galilean sortu hura bezain bihotz altchagarriarik ez dut haatik ezagutzen²².

Zurekin bethi, eta bihotzez, elgar adi gitazkenetan.

Dr J. Etchepare.

(21) 1893-1894eko ikasturtera garamatza kondu honek, Arnaud Abbadie erakaslearekin Jean Etcheparek filosofia ikasten ari zuen urtera. Ikus *Buruchkak*, 2. argitalpenean, P. Lafitteen aintzin-solasa, 7. or.

(22) "Nik egun oroz ohoratzen dut Jesu Kristo": P. Lafittek bildu lekukotasuna (P. Charritton, J. Etchepare mirikuaren idazlanak, 1. *Euskal Gaiak*, IV. or.).

J.E. - P.L., n° 8
 Docteur J. Etchepare
 Cambo-Les-Bains (B.P.)
 Téléphone 51

1931ko lotazilaren 22an

Jaun apeza,

Ukan nituen bai zure letra ona, bai zure biliburuak²³. — Nere eskerrik hoberenak hiruentzat.

Liburuak bizkitartean soberakin ziren. Handiena eresia nuen agertu orduko, eta kochkorra, iragartu orduko manatua igor zezadaten.

Ez baitzen ageri, izan nintzen duela borts ezgun liburu-saltegian. Aurkitu nuen mutchurdina lorietan: jina zuen Beljikatik edo ez dakit nundik. Eta bazituen ja, bezperan eta bezperagoan, 160 salduak. Fortunaño baten egitera doa gaichoa, zuri esker.

Lasserren etcheko mutchurdinak aldiz, etzaundan halako begitarterik egin: garajatik ez omen da hanbat igitu *Beribilez*. Irri egin nuen gogotik, baitakit aspaldian eskualzaleen bihotzeko eta —erran behar dut ere— sakelako berri.

Dena den, eskerrak dauzkizut oraino liburuen barneko aldean izkiriatu dauzkidazun laudorioez. Neurritz gaindikoak dira, hala uste ez baduzu ere, bainan lehiatzen nute eskuararen alde bethi zerbaitñoren egitera, eta hortakotz doi atsegin eman dautet.

Egon pichkor, ez sobera akit ez bero, hatsaren ganean ariz jarraiki gostuz zure lanari. Agian ez gira ez bat ez bertzea arras alferretan bermaturik geldituko.

Dr J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 9

20-VII-32

Jaun apeza,

Azkarkisko arizan zatzaizkit, egun hoitan²⁴, ene liburuñoaren laudatzen. Zinez etzait iduri —ez zuhauri ere, arabez— hainbertzeren gai zela. Pollita da ba eta *sakona* (erran nahi baita zaku barne handikoa) bainan gehiagokorik ez. Mintzaia ere baditake ontsa erabili dutan. Bethi, ahal nuen guzia egin dut. Osoki alferretan ez othe?.....

Esker mila halere zure laudorioentzat, ez baitut behinere ukan hanitz deusetan.

Zama handisko bat kendu dautazu bertzalde bizkarretik. Ene emazteak etzituen begi onez ikusten liburuttoan agertu ditudan chehetasun zombait. Eta horra nun garbikiago oraino dituzun errepikatu, frantsesez! Eztitu zait emaztea. Bazinaki ordea zoin hasarre den orai zuretzat!....

Ikus artio, eta izan ontsa.

Dr. J. Etchepare.

(23) Hauek dira gure ustez P. Lafittek orduan argitaratu zituen liburuak: *Handiena* lehenik, *Eskualdunen loretegia* I, Baionan Lasserre liburutegian salgai, 1931 eta *Kochkorra* gero, Simon Durruty, *Elizako liburu tipia*, Bayonne Le Livre eskualdun liburutegian salgai. Argitarazleak aitortzen zigunez, bigarren liburua ongi saldu zen bezain gaizki saldu zen lehena. Horren gatik ez zion jarraipenik eman bere loretegiari.

(24) P. Lafitte, "Notre maître le Dr Etchepare", *GH*, 1932, VII, 259-266, delako artikuluari ihardesten dio eskerronezko gutun honek.

J.E. - P.L., n° 10

1934

Sanatorium Grancher
Cambo (B.P.)
Téléphone 51

Jaun apeza,

Irakurtu ditut Oxobiren olerki guziak²⁵. Elizako liburu batentzat on balin badira, etzait iduri ager ditazkela, ez *Gure Herrian ez Eskualdunean*.

Bertze olerki mota batzu noizean behin egin balitzagu, atsegin handi nuke ene aldetik, neurtitzaren chuchen neurtzen baitaki gure lagunak, eta bere neurtitzetan baititu zonbait osoki ederrak.

Nahiago ditut bizkitartean Oxobiren idatz lauak irakurtu, olerkiak baino. Han hobeki ari dela, hautaki ere ba gehienetan badirudit; hemen hatsa nekesko derabil, bana-bertze, eta bere indarkak erakustera uzten ditu sobera.

Zure zerbitzari,

Dr. J. Etchepare.

P.S. Sei edo zazpi orrialde igorriko dauzkizut hamabian, *Gure Herriarendako*²⁶.

J.E. - P.L., n° 11

25-VIII-34

Docteur J. Etchepare
Cambo-Les-Bains (B.P.)
Téléphone 51

Monsieur l'abbé.

Ne recevant pas comme à l'accoutumée les épreuves d'imprimerie, j'ai demandé des explications et j'ai su qu'aucun manuscrit signé de moi n'était parvenu à "La Presse".

Auriez-vous cette fois, pour des raisons dont vous êtes seul juge, écarté ma prose? Ou ne l'auriez-vous point reçue par hasard?

Dans la première de ces deux hypothèses, je vous prierais seulement de vouloir bien me conserver les feuillets, que je viendrais vous reprendre un jour ou l'autre.

J'espère, au surplus, vous revoir jeudi, au "Trinquet Moderne"²⁷.

Bien cordialement,

Dr J. Etchepare.

J.E. - P.L., n° 12

(J. Etchepareren azken karta, haren hil bezperan P. Lafittek ukana)²⁸

Esker mila, urthatsetako igorri dautzazun agur eta agiantzat.

Ona bazaizu ene lana, nik zurea hobea daukat oraino, ondorio handiagokoa guziz.

(25) "Heiatik zerura" izenpean —Etchepareren iritziaren gatik— P. Lafittek argitaratzen hasi zituen *GHan*, olerki horiek eta gero Jules Moulier "Oxobi" (1888-1955) beren egileak argitaratu zituen, Baionako *La Presse* baitan, 1932an. (*GH*, 1934, XII, 11-12).

(26) "Eskual Herriko Bizia" titulupean, bere biziko azken hiru urteetan, Jean Etcheparek artikulu sail pollita argitaratu zuen *GHan*, 1932-1935.

(27) "Trinquet Moderne" delakoaren ostatuan, Baionan, egin ohi zituen bere bilkurak *GH*-ren bulegoak.

(28) 1935eko urtarrilaren 9 an, Kanbon hil zen bapatean, eri baten oinetan, Jean Etchepare mirikua.

Dezagun hola-hola eskuz-esku "ekhin"²⁹ eta giten elgarrekin sail berari jarrai,
Dassance-k³⁰ bidea zabal uzten daukuno.

Dr J. Etchepare
Cambo (B.P.)
Téléphone 51.

(29) "Ekin eta jarrai" Euskaltzaindiaren lema nagusia da, Etcheparek —doi doia aldaturik— beretzen duena.

(30) Louis Dassance (1888-1976), Jean Etcheparen ondotik Euskalzaleen Biltzarraren burulehen sartua zena, *GH*-ren diruzaina ere zen bestalde.